การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน

Application of the Four Paths of Accomplishment (Iddhipada 4) to Enhance Students' Learning Achievement

วิกานดา ศรีศักดา

Wiganda Srisakda

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: teddy.bo.ntk@gmail.com

Received: 18 January 2026; Revised: 9 February 2026; Accepted: 25 March 2026

บทคัดย่อ

การจัดการศึกษาในปัจจุบันมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และสมรรถนะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของระบบการศึกษาคือ ผู้เรียนจำนวนหนึ่งยังขาดแรงจูงใจในการเรียน ขาดความมุ่งมั่น ความรับผิดชอบ และกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและคุณภาพของผู้เรียนโดยรวม ดังนั้น การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เรียนจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิเคราะห์หลักอิทธิบาท 4 ในพระพุทธศาสนา และเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน โดยใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์เอกสารจากพระไตรปิฎก ตำราวิชาการ งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า หลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจและความรักในการเรียนรู้) วิริยะ (ความเพียรพยายามในการศึกษา) จิตตะ (ความเอาใจใส่และความตั้งใจจดจ่อ) และวิมังสา (การใช้ปัญญาพิจารณาและปรับปรุงการเรียนรู้) เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างเป็นระบบ โดยฉันทะช่วยสร้างแรงจูงใจภายใน วิริยะช่วยเสริมสร้างความมุ่งมั่นและความอดทน จิตตะช่วยพัฒนาสมาธิและความรับผิดชอบต่อการเรียน และวิมังสาช่วยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การประเมินตนเอง และการปรับปรุงวิธีการเรียนรู้

องค์ความรู้ใหม่จากการสังเคราะห์นำเสนอเป็น **รูปแบบ IDDHIPADA Learning Achievement Model** ซึ่งประกอบด้วย 4 กระบวนการ ได้แก่ การสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ (ฉันทะ) การพัฒนาความเพียรและความมุ่งมั่น (วิริยะ) การเสริมสร้างสมาธิและความรับผิดชอบ (จิตตะ) และการพัฒนาการคิดสะท้อนผล

เพื่อปรับปรุงการเรียนรู้ (วิมังสา) อันนำไปสู่การเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

คำสำคัญ: อิทธิบาท 4, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, การพัฒนาผู้เรียน, การเรียนรู้

Abstract

Education in the present era aims to develop learners with knowledge, skills, and competencies necessary for living in the 21st century. However, one of the major challenges in education is that many learners lack learning motivation, perseverance, responsibility, and self-directed learning abilities, which negatively affect their academic achievement and overall educational quality. Applying Buddhist principles to educational development is therefore considered an alternative approach for enhancing effective learning processes. This academic article aims to examine the concept of students' learning achievement, analyze the Four Paths of Accomplishment (Iddhipada 4) in Buddhism, and propose an approach for applying Iddhipada 4 to enhance students' learning achievement. The study employs documentary analysis based on Buddhist scriptures, academic literature, research studies, and related documents.

The findings reveal that the Four Paths of Accomplishment, consisting of Chanda (aspiration and love for learning), Viriya (effort and perseverance), Citta (dedication and concentration), and Vimamsa (investigation and reflective thinking), can be effectively applied to promote students' learning achievement. Chanda enhances intrinsic motivation toward learning; Viriya strengthens determination and persistence; Citta develops concentration, attention, and learning responsibility; while Vimamsa promotes analytical thinking, self-evaluation, and continuous improvement of learning strategies.

The synthesized knowledge is presented as the **IDDHIPADA Learning Achievement Model**, consisting of four integrated processes: motivating learners through Chanda, strengthening perseverance through Viriya, developing concentration and responsibility through Citta, and promoting reflective learning through Vimamsa. This model provides a practical framework for improving students' academic achievement and developing lifelong learners with sustainable learning capabilities.

Keywords: Iddhipada 4, Learning Achievement, Learner Development, Learning Process

บทนำ

การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเป็นรากฐานของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และประเทศชาติในระยะยาว โดยมีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะการคิด และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในศตวรรษที่ 21 ที่ผู้เรียนจำเป็นต้องมีทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2019) ดังนั้น การจัดการศึกษาในยุคปัจจุบันจึงมิได้มุ่งเน้นเพียงผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนให้มีแรงจูงใจ มีความรับผิดชอบ มีความสามารถในการกำกับตนเอง และสามารถพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญที่พบในกระบวนการจัดการเรียนรู้ คือ ผู้เรียนจำนวนหนึ่งยังขาดแรงจูงใจในการเรียน ขาดความกระตือรือร้น ขาดความเพียรพยายาม และไม่สามารถบริหารจัดการตนเองในการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การไม่บรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ และการขาดทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในอนาคต ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญาเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจ ความสนใจ ความตั้งใจ ความพยายาม และกระบวนการคิดของผู้เรียน (Zimmerman, 2002) ดังนั้น การส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจึงจำเป็นต้องพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะภายใน

พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์ผ่านกระบวนการฝึกฝนตนเอง โดยมีหลักธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้กับการจัดการศึกษาได้อย่างเหมาะสม หนึ่งในหลักธรรมสำคัญ คือ หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งหมายถึง หลักธรรมแห่งความสำเร็จ หรือแนวทางที่นำไปสู่ความสำเร็จในการปฏิบัติกิจการต่าง ๆ ประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจ ความรัก และความเต็มใจในสิ่งที่ทำ) วิริยะ (ความเพียรพยายาม ความอดทน และความมุ่งมั่น) จิตตะ (ความเอาใจใส่ ความตั้งใจ และการมีสมาธิจดจ่อ) และ วิมังสา (การพิจารณาไตร่ตรอง การใช้ปัญญา และการปรับปรุงพัฒนา) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลักอิทธิบาท 4 มีความสอดคล้องกับแนวคิดทางการศึกษาสมัยใหม่ โดยเฉพาะแนวคิดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Learner-Centered Approach) และแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed Learning) เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจภายใน มีความพยายามในการบรรลุเป้าหมาย มีความจดจ่อกับการเรียนรู้ และสามารถประเมินตนเองเพื่อปรับปรุงพัฒนากระบวนการเรียนได้อย่างต่อเนื่อง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2562) กล่าวได้ว่า หลักอิทธิบาท 4 ไม่ใช่เพียงหลักธรรมสำหรับการปฏิบัติงานให้ประสบ

ความสำเร็จเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมคุณลักษณะของผู้เรียนที่นำไปสู่ความสำเร็จทางการศึกษา

จากแนวคิดดังกล่าว การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้จึงเป็นแนวทางที่สามารถช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้อย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการสร้างฉันทะให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและเกิดความรักในการเรียนรู้ ส่งเสริมวิริยะให้ผู้เรียนมีความมุ่งมั่นและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค พัฒนาจิตตะเพื่อให้เกิดสมาธิและความรับผิดชอบต่อการเรียน และส่งเสริมวิมังสาเพื่อให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์ ประเมินผล และพัฒนาวิธีการเรียนรู้ของตนเอง อันเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ดังนั้น บทความวิชาการเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน” จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลักอิทธิบาท 4 และแนวทางการบูรณาการหลักธรรมดังกล่าวกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อเสนอองค์ความรู้และแนวทางประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถทางวิชาการ ควบคู่กับการมีคุณลักษณะด้านความมุ่งมั่น ความรับผิดชอบ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

1) แนวคิดเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Learning Achievement) เป็นตัวชี้วัดสำคัญที่สะท้อนถึงความสำเร็จของกระบวนการจัดการศึกษา โดยแสดงให้เห็นถึงระดับความรู้ ความสามารถ ทักษะ และคุณลักษณะที่ผู้เรียนได้รับจากการเรียนรู้ตามเป้าหมายของหลักสูตร ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมิได้หมายถึงคะแนนหรือผลการประเมินทางวิชาการเพียงอย่างเดียว แต่ยังครอบคลุมถึงความสามารถในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (Bloom, 1976)

ตามแนวคิดของ Bloom (1976) การเรียนรู้ของผู้เรียนสามารถจำแนกออกเป็น 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ (1) ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) คือ ความสามารถด้านความรู้ ความเข้าใจ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า (2) ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) คือ เจตคติ ความสนใจ ความรู้สึก และคุณค่าที่ผู้เรียนมีต่อการเรียนรู้ และ (3) ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) คือ ความสามารถในการปฏิบัติ การใช้ทักษะ และการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์จริง ดังนั้น การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจึงควรพิจารณาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เฉพาะผลคะแนนจากการทดสอบเท่านั้น

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนยังได้รับอิทธิพลจากปัจจัยหลายด้าน ทั้งปัจจัยภายในตัวผู้เรียน เช่น ความสนใจ แรงจูงใจ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในการกำกับตนเอง และทัศนคติต่อการเรียน รวมถึงปัจจัยภายนอก เช่น วิธีการสอนของครู สภาพแวดล้อมทางการเรียน หลักสูตร และการสนับสนุนจากครอบครัว (Schunk, 2012) โดยเฉพาะแรงจูงใจในการเรียนรู้ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความตั้งใจและความพยายามในการบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา

ทฤษฎีการกำกับตนเองในการเรียนรู้ (Self-Regulated Learning Theory) ของ Zimmerman (2002) อธิบายว่า ผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงมักมีความสามารถในการกำหนดเป้าหมาย วางแผนการเรียน ตรวจสอบความก้าวหน้าของตนเอง และปรับปรุงวิธีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคุณลักษณะด้านความพยายาม ความตั้งใจ และการใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา

นอกจากนี้ การศึกษาในศตวรรษที่ 21 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะมากกว่าการจดจำเนื้อหา โดยมุ่งเน้นการคิดขั้นสูง การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ตลอดชีวิต และความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2019) ดังนั้น การส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในปัจจุบันจึงต้องพัฒนาทั้งความรู้ ความสามารถทางปัญญา และคุณลักษณะภายในของผู้เรียน ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักอิทธิบาท 4 สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสนับสนุนกระบวนการดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม

2) แนวคิดและความสำคัญของหลักอิทธิบาท 4

หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่หมายถึง “ธรรมแห่งความสำเร็จ” หรือแนวทางที่นำไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินกิจการต่าง ๆ โดยเป็นหลักปฏิบัติที่ส่งเสริมให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเอง มีความมุ่งมั่น และบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ **ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา** (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2.1 ฉันทะ (Chanda): ความพอใจและความรักในการเรียนรู้

ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ ความรัก ความเต็มใจ และความต้องการที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จ โดยเกิดจากความเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ไม่ใช่การบังคับจากภายนอก ในบริบททางการศึกษา ฉันทะหมายถึงแรงจูงใจภายในที่ทำให้ผู้เรียนมีความสนใจและเห็นความสำคัญของการเรียนรู้

ผู้เรียนที่มีฉันทะจะมีความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ มีความสุขกับการเรียน และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) ของ Deci and Ryan (2000) ที่เสนอว่า บุคคลจะเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อเกิดความสนใจและความต้องการจากภายในตนเอง

2.2 วิริยะ (Viriya): ความเพียรพยายามและความมุ่งมั่น

วิริยะ หมายถึง ความขยัน ความเพียร ความอดทน และความพยายามในการดำเนินกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยระยะเวลาและความต่อเนื่อง ผู้เรียนจึงจำเป็นต้องมีความอดทนต่ออุปสรรคและความยากลำบาก

ในด้านการศึกษา วิริยะช่วยให้ผู้เรียนไม่ยอมแพ้เมื่อพบปัญหา สามารถฝึกฝน ทบทวน และพัฒนาความสามารถของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Growth Mindset ของ Dweck (2006) ที่กล่าวว่า ผู้เรียนที่เชื่อว่าความสามารถสามารถพัฒนาได้ด้วยความพยายาม จะมีความมุ่งมั่นและประสบความสำเร็จในการเรียนมากกว่า

2.3 จิตตะ (Citta): ความเอาใจใส่และการมีสมาธิในการเรียนรู้

จิตตะ หมายถึง การเอาใจใส่ ความตั้งใจ ความจดจ่อ และการทุ่มเทจิตใจต่อสิ่งที่กำลังปฏิบัติ สำหรับการเรียนรู้ จิตตะเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนมีสมาธิ สามารถติดตามเนื้อหา วิเคราะห์ข้อมูล และสร้างความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง

การมีสมาธิและความสามารถในการกำกับตนเองส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ Zimmerman (2002) กล่าวว่า ผู้เรียนที่สามารถควบคุมความสนใจและพฤติกรรมของตนเองได้ จะสามารถบริหารจัดการการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.4 วิมังสา (Vimamsa): การพิจารณาไตร่ตรองและการปรับปรุงการเรียนรู้

วิมังสา หมายถึง การใช้ปัญญาพิจารณา ตรวจสอบ วิเคราะห์ และค้นหาแนวทางปรับปรุงพัฒนาการทำงานให้ดียิ่งขึ้น ในด้านการศึกษา วิมังสาช่วยให้ผู้เรียนสามารถประเมินตนเอง วิเคราะห์ข้อผิดพลาด และปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนให้เหมาะสม

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการเรียนรู้แบบสะท้อนคิด (Reflective Learning) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจประสบการณ์ของตนเอง สามารถวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (Kolb, 1984)

3) การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นการนำหลักธรรมแห่งความสำเร็จมาประยุกต์เข้ากับกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านแรงจูงใจ กระบวนการคิด ความรับผิดชอบ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งสามารถดำเนินการได้ดังนี้

3.1 การส่งเสริมฉันทะเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้

ครูควรออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับความสนใจและประสบการณ์ของผู้เรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกหัวข้อหรือวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง รวมทั้งสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุกและมีความหมาย เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของความรู้และเกิดแรงจูงใจจากภายใน

3.2 การส่งเสริมวิริยะเพื่อพัฒนาความมุ่งมั่นและความพยายาม

ครูควรส่งเสริมให้ผู้เรียนกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ ฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง และเรียนรู้จากความผิดพลาด โดยใช้การสะท้อนผลการเรียนรู้และการให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเห็นพัฒนาการของตนเอง ซึ่งจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นและความพยายามในการเรียน

3.3 การส่งเสริมจิตตะเพื่อพัฒนาสมาธิและความรับผิดชอบ

สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาสติและสมาธิ เช่น การฝึกสมาธิก่อนเรียน การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และกิจกรรมที่ส่งเสริมการกำกับตนเอง เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความสามารถในการควบคุมความสนใจ ลดสิ่งรบกวน และเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้

3.4 การส่งเสริมวิมังสาเพื่อพัฒนาการคิดวิเคราะห์และการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ครูควรจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิด วิเคราะห์ ทดลอง และแก้ปัญหาด้วยตนเอง เช่น การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning) การเรียนรู้โดยใช้โครงงาน (Project-Based Learning) และการสะท้อนคิดหลังการเรียนรู้ ซึ่งช่วยพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงและการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนรู้ เป็นกระบวนการพัฒนาผู้เรียนจากภายในสู่ภายนอก โดยเริ่มจากการสร้างความรักและความสนใจในการเรียนรู้ (ฉันทะ) พัฒนาความเพียรและความมุ่งมั่น (วิริยะ) ส่งเสริมสมาธิและความรับผิดชอบ (จิตตะ) และพัฒนาการคิดวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงตนเอง (วิมังสา) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต

บทวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน หลักอิทธิบาท 4 และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวในการจัดการเรียนรู้ พบว่า การส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในปัจจุบันไม่สามารถพิจารณาเฉพาะปัจจัยด้านความรู้หรือความสามารถทางสติปัญญาเท่านั้น แต่จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในของผู้เรียน ได้แก่ แรงจูงใจ ความมุ่งมั่น ความรับผิดชอบ ความสามารถในการกำกับตนเอง และการใช้กระบวนการคิดเพื่อพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จทางการเรียนรู้

เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างแนวคิดทางการศึกษาสมัยใหม่กับหลักอิทธิบาท 4 พบว่า มีความสอดคล้องกันในหลายมิติ กล่าวคือ แนวคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-Centered Approach) การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed Learning) การสร้างแรงจูงใจภายในและการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง ขณะที่หลักอิทธิบาท 4 เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่เริ่มต้นจากความต้องการภายในของบุคคล พัฒนาไปสู่ความพยายาม ความตั้งใจ และการใช้ปัญญาในการปรับปรุงตนเอง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2562)

การสังเคราะห์องค์ความรู้พบว่า **ฉันทะ** เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้ เพราะการเรียนรู้ที่เกิดจากความสนใจและเห็นคุณค่าจะทำให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจภายใน ซึ่งเป็นพลังสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดของ Deci and Ryan (2000) ที่อธิบายว่า แรงจูงใจภายในเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลมีความกระตือรือร้นและสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ส่วน **วิริยะ** เป็นกลไกที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถดำเนินการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง แม้จะพบอุปสรรคหรือความยากลำบาก โดยผู้เรียนที่มีความเพียรจะสามารถฝึกฝน ทบทวน และพัฒนาความสามารถของตนเองได้

สอดคล้องกับแนวคิด Growth Mindset ของ Dweck (2006) ที่ชี้ให้เห็นว่า ความพยายามและความเชื่อว่าความสามารถพัฒนาได้เป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จ

สำหรับ **จิตตะ** เป็นกระบวนการพัฒนาความสามารถในการจดจ่อและกำกับตนเอง ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในยุคที่ผู้เรียนต้องเผชิญกับสิ่งเร้าจากเทคโนโลยีและข้อมูลจำนวนมาก การมีสมาธิช่วยให้ผู้เรียนสามารถจัดการเวลา ควบคุมพฤติกรรม และมุ่งมั่นต่อเป้าหมายการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Zimmerman, 2002) ขณะที่ **วิมังสา** เป็นขั้นตอนที่ทำให้การเรียนรู้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ของตนเอง ประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน และปรับปรุงแนวทางการเรียนให้เหมาะสมกับตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบสะท้อนคิด (Reflective Learning) ที่มุ่งให้ผู้เรียนสร้างความเข้าใจจากประสบการณ์และพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (Kolb, 1984)

ดังนั้น การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 กับการจัดการเรียนรู้ จึงเป็นแนวทางที่สามารถพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม โดยไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะผลคะแนนทางการศึกษา แต่เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในของผู้เรียนให้เกิดความรักในการเรียนรู้ มีความมุ่งมั่น มีสมาธิ และสามารถใช้ปัญญาพัฒนาตนเอง อันจะนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีคุณภาพและยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าว ผู้เขียนได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ

IDDHIPADA Learning Achievement Model

“รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน”

เป็นรูปแบบเชิงแนวคิดที่อธิบายกระบวนการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผ่านการพัฒนาปัจจัยภายในของผู้เรียน โดยมีหลักอิทธิบาท 4 เป็นกลไกสำคัญ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. Inspiration Development (ฉันทะ): การสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้

เป็นกระบวนการสร้างความรัก ความสนใจ และความเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ โดยครูทำหน้าที่ออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม และสร้างเป้าหมายการเรียนรู้ที่มีความหมาย

ผลที่เกิดขึ้น

- ผู้เรียนมีแรงจูงใจในการเรียน
- มีเจตคติที่ดีต่อการศึกษา
- เกิดความต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2. Determination Development (วิริยะ): การพัฒนาความเพียรและความมุ่งมั่น

เป็นกระบวนการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความพยายาม อดทน และไม่ย่อท้อต่อปัญหา โดยการกำหนดเป้าหมาย วางแผนการเรียน และฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง

ผลที่เกิดขึ้น

- ผู้เรียนมีความรับผิดชอบ
- มีความอดทนต่อการเรียนรู้
- สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเอง

3. Mind Concentration Development (จิตตะ): การพัฒนาสมาธิและการกำกับตนเอง เป็นกระบวนการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความตั้งใจ จดจ่อ และสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองในการเรียนรู้

ผลที่เกิดขึ้น

- ผู้เรียนมีสมาธิในการเรียน
- สามารถบริหารเวลาได้
- มีความรับผิดชอบต่อเป้าหมายการเรียน

4. Intellectual Reflection Development (วิมังสา): การพัฒนาปัญญาและการสะท้อนคิด เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนใช้การคิดวิเคราะห์ ประเมินผล และปรับปรุงวิธีการเรียนรู้ของตนเอง

ผลที่เกิดขึ้น

- เกิดทักษะการคิดขั้นสูง
- สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีเหตุผล
- เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่ แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

IDDHIPADA Learning Achievement Model

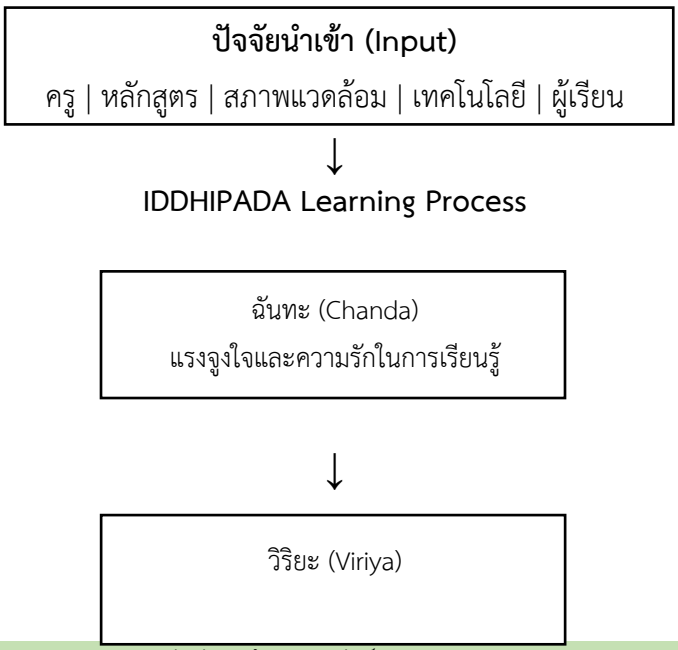

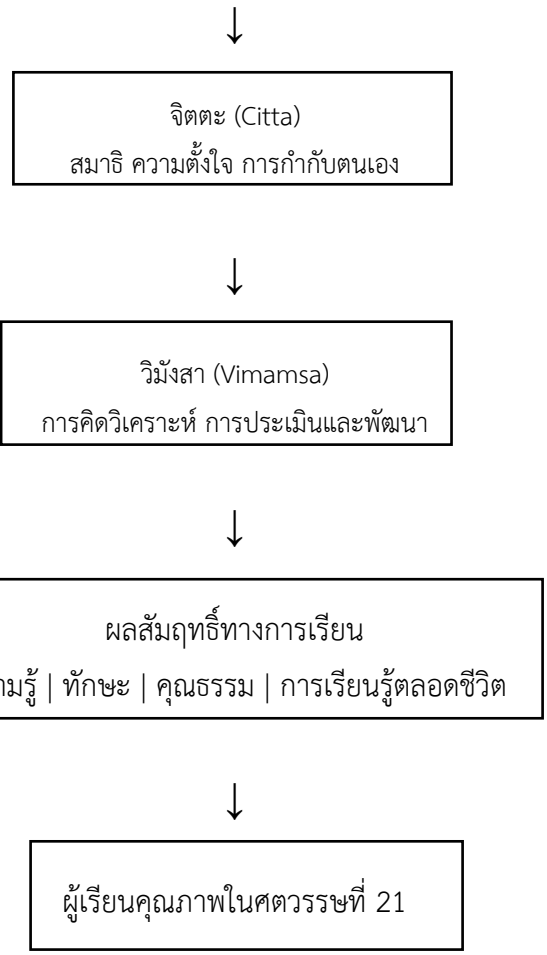

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่นี้สะท้อนให้เห็นว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมิได้เกิดจากการถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากกระบวนการพัฒนาภายในของผู้เรียน โดยหลักอิทธิบาท 4 ทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างแรงจูงใจ ความพยายาม สมาธิ และปัญญา ไปสู่ความสำเร็จทางการเรียนรู้

สรุป

การส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการคิด และคุณลักษณะภายใน เนื่องจากความสำเร็จทางการเรียนไม่ได้เกิดจากความสามารถทางสติปัญญาเพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจ ความพยายาม ความรับผิดชอบ และความสามารถในการกำกับตนเอง หลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม โดยฉันทะช่วยสร้างความรักและแรงจูงใจในการเรียน

วิริยะช่วยพัฒนาความเพียรและความมุ่งมั่น จิตตะช่วยส่งเสริมสมาธิและความรับผิดชอบ และวิมังสาช่วยพัฒนาการคิดวิเคราะห์และการปรับปรุงตนเอง

การสังเคราะห์องค์ความรู้จากบทความนี้นำไปสู่รูปแบบ **IDDHIPADA Learning Achievement Model** ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนจากภายในสู่ภายนอก โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเชื่อมโยงกับแนวคิดการศึกษาสมัยใหม่ รูปแบบดังกล่าวสามารถประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ การพัฒนาครู และการบริหารสถานศึกษา เพื่อสร้างผู้เรียนที่มีทั้งความสามารถทางวิชาการ คุณธรรม และความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 จึงเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษา เพราะช่วยสร้างผู้เรียนที่ไม่ได้เพียงมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น แต่ยังเป็นบุคคลที่มีความมุ่งมั่น มีสติ มีปัญญา และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืนในสังคมแห่งการเรียนรู้

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 12). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2562). *พุทธธรรม (ฉบับปรับขยาย)*. ผลิธัมม์.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2538). *การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. มูลนิธิพุทธธรรม.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579*. บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). *มาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

Bloom, B. S. (1976). *Human characteristics and school learning*. McGraw-Hill.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry, 11*(4), 227–268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01.

Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The new psychology of success*. Random House.

Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2019). *OECD Learning Compass 2030: A series of concept notes*. OECD Publishing.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2019). *Future of education and skills 2030: OECD learning compass 2030*. OECD Publishing.

Schunk, D. H. (2012). *Learning theories: An educational perspective* (6th ed.). Pearson Education.

Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory Into Practice, 41*(2), 64–70. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4102_2.